

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Jild 3, Son 6/S
2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/6 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Телеграм канал:

https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Мамаражабов Бобир Нормўмин ўғли

САУДИЯ АРАБИСТОНИДАГИ ЎЗБЕК МУҲОЖИРЛАРИ ТАРИХИ: МУВАФФАҚИЯТЛИ
АССИМИЛЯЦИЯ ВА ЙЎҚОТИЛГАН МИЛЛИЙ ИДЕНТИКЛИК8-17

Хайдаров Абдулходи Ахмадали ўғли

XIX АСР ОХИРИ – XX АСР БОШЛАРИДА ФАРҒОНА ВИЛОЯТИДА БОҒДОРЧИЛИК ВА
ТОМОРҚАЧИЛИКДАГИ ЎЗГАРИШЛАР 18-22

Назаров Азизбек Ёқубжонович

ТУРКИСТОН ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРЛИГИДА ИЛМИЙ ЖАМИЯТЛАР: ТАРИХШУНОСЛИК
ТАҲЛИЛИ 23-31

Abdulloyev Jamshed Izzatulloevich

MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARIDA CHEGARA VA SUV MUAMMOLARINING VUJUDGA
KELISH ASPEKTLARI VA BUGUNGI RIVOJLANISH BOSQICHI 32-36

Пасилов Баҳодир Абдуллаевич

ЎЗБЕКИСТОН ССРДА СОВЕТ ИҚТИСОДИЁТИ АСОСЛАРИ ШАКЛЛАНИШИНИНГ АЙРИМ
МАСАЛАЛАРИ (1917-1937 йй.) 37-41

Ismailov G'afurjon Xasanovich

TURKIYADAGI O'ZBEK TEKKE (TAKIYA)LARIDAN BIRI "SULTONTEPA TEKKESI"
MUSOFIRLAR UCHUN TUTGAN O'RNI 42-46

Raxmatulloev Murodjon Xikmatulloevich

BUXORO VILOYATIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARI TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHGA
OID ISLOHOTLAR 47-50

Elmurodova Nilufar Baxtiyorovna

SHARQ VA G'ARB UYG'ONISH DAVRI MADANIYATI: QIYOSIY TAHLIL 51-55

Нафиддинова Хосият Равшановна

БУХОРО ВОҲАСИ АҲОЛИСИ ОИЛАВИЙ МАРОСИМЛАРИ ТАРИХИГА ДОИР
МАЪЛУМОТЛАР 56-60

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Zhang Hongzhi, Wu Bo

RUMOR RESILIENCE: HOW BUSINESSES ECONOMICALLY RESPOND TO STOCHASTIC RUMOR
SPREAD 61-66

Ibrayimova Dilnoza Abdisheripovna

MINTAQADA OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARI ONLINE SAVDO MARKETINGINI
RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI 67-72

Nayimov Shoxruh

PROBLEMS OF FORMATION AND MANAGEMENT OF COLLATERAL PORTFOLIO OF A
COMMERCIAL BANK 73-79

Maxkamov Navruzjon Tuxtamishovich
ISSUES OF APPLICATION OF QUALITY MANAGEMENT IN THE SOCIO-ECONOMIC
DEVELOPMENT OF ENTERPRISES AND ORGANIZATIONS FOR THE PURPOSES OF THE
DEVELOPMENT STRATEGY OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN 80-88

Рахматуллаев Беҳзод Рахматуллаевич
ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ УСТУВОР
МАСАЛАЛАРИ 89-95

Abdullayeva Zamira Muxtarovna
МЕХНАТ ВОЗОРИ ТАЛАБЛАРИГА ОЛИЙ ТА’ЛИМ ХИЗМАТЛАРИ МОДЕЛЛАРИНИ
МОСЛАСHTИРИШ 96-102

Имомов Холмурод Норқулович, Шарипов Тўлқин Саидахмедович
ИҚТИСОДИЁТНИНГ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАШИШИ ШАРОИТИДА ДАВЛАТ-ХУСУСИЙ
ШЕРИКЧИЛИГИНИНГ ШАКЛЛАРИ, МОДЕЛЛАРИ ВА МЕХАНИЗМЛАРИ 103-114

Эргашев Ахмаджон Махмуджон ўғли
ТИЖОРАТ БАНКЛАРИ ФАОЛИЯТИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ РИСКЛАРНИ АНИҚЛАШ ВА
БОШҚАРИШ МЕТОДОЛОГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 115-122

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Imotova Nozimaxon Avazxonovna
ЖАМИАТ FAROVONLIGI TUSHUNCHASI VA UNING O’ZIGA XOS IJTIMOY-FALSAFIY
XUSUSIYATLARI 123-129

Qodirov Davronbek Hoshimovich
ABULQOSIM QUSHAYRIY VA UNING ILMIY FAOLIYATI 130-133

Jabborova Saodat Sattorovna
SHARQ MUTAFAKKIRLARINING MA’NAVIY SALOHİYATNI YUKSALTIRISHDA QO’SHGAN
HISSASI 134-142

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Tuxtasinova Mahliyoхon Shavkatjon qizi
L.Z.BUDAGOV LUG’ATIDA ESKI O’ZBEKCHA SO’ZLARINING EKVIVALENTLAR YORDAMIDA
IZOHLANISHI 143-149

Narmuratov Zayniddin Radjabovich
INGLIZ VA O’ZBEK TILLARIDA TA’LIM VA ILM MAZMUNLI FRAZEMALARDA EKVIVALENTLIK
MASALASI 150-154

Urazaliyeva Mavluda Yangiboyevna
UZBEKCORPUS.UZ PLATORMASIDA MORFOLOGIK TAHLIL INTERFEYSI VA DASTURIY
TA’MINOTI 155-160

Mirzayeva Yelena Sa’dullaevna
O’ZBEK MENTALITETI VA AXBOROTNI IDROK ETISH 161-166

Alimjanova Shohsanam Azamat qizi
INGLIZ TILIDAGI KO’P MA’NOLI IBORALARNI O’ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH

USULLARI	167-171
<i>Iskandarova Shamsiyabonu Ulug'jonovna</i> BADIIY ADABIYOTDA MUALLIF VA TARIXIY QAHRAMON O'RTASIDAGI G'OYAVIY BOG'LIQLIK MASALASI (Laila Lalaming "Mavrning hisoboti" asari tahlili asosida)	172-176
<i>Hamroqulova Marjona Nabijon qizi</i> "MAHBUB UL-QULUB" ASARIDAGI FRAZEMALARNING SEMANTIK-USLUBIY XUSUSIYATLARI	177-181
12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР	
<i>Zulfikorov Sherzod Xurramovich</i> ҚОНУНЧИЛИК ПАЛАТАСИ ҚЎМИТА ВА КОМИССИЯЛАРИДА ДЕПУТАТЛАР ФАОЛИЯТИНИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ	182-191
<i>Tallibaev Umiddjon Sherгазиевич</i> ОСОБЕННОСТИ ПРИВЛЕЧЕНИЯ К АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ПРАВОНАРУШЕНИЯ В СФЕРЕ ИНФОРМАЦИИ.	192-199
13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
<i>Iminakhunova Iroda Huseynovna</i> THE MOST IMPORTANT REQUIREMENTS THAT ENSURE EFFECTIVE PEDAGOGICAL CONTROL OF STUDENTS' SELF-EDUCATIONAL ACTIVITIES	200-206
<i>Usmanaliev Khusniddin</i> INTERCULTURAL COMPETENCE IN THE TEACHING PROCESS OF A FOREIGN LANGUAGE	207-219
<i>Madaminov Uktam Ataxanovich</i> ELEKTRON TA'LIM MUHITIDA FANLARNI MOBIL TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA O'QITISH METODIKASI	220-224
<i>Yuldasheva Dilfuza Qodirovna</i> TURIZM YO'NALISHI TALABALARIGA INGLIZ TILIDA SOHAVIY LEKSIKANI O'RGATISH USULLARI	225-229
<i>Tohirova Shohsanam Yunusovna</i> THE IMPORTANCE OF CASE TECHNOLOGY IN PRACTICAL ENGLISH CLASSES IN NON- PHILOLOGICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS	230-236
<i>Nuriddinova Muyassar Muhiddinovna</i> ORGANIZING PHYSICAL EDUCATIONAL EVENTS WITH PRESCHOOL CHILDREN	237-242
<i>Raxmatova Mexrinovna Majitovna</i> YOSHLAR MA'NAVIY SALOHİYATINI YUKSALTIRISHDA INNOVATION TARG'IBOT TEXNOLOGIYALARINING SAMARADORLIGI	243-247
<i>Sheraliyev Odiljon</i> TALABALARNING DIGITAL KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK- PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	248-254

08.00.00 – Иқтисодиёт фанлари

Рахматуллаев Беҳзод Рахматуллаевич,
Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти
мустақил изланувчиси

ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҶАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ УСТУВОР МАСАЛАЛАРИ

Аннотация. Мазкур мақолада хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришнинг устувор йўналишлари транспорт ва туризм хизматлари мисолида очиб берилган.

Калит сўзлар: Трансформация, хизмат кўрсатиш соҳаси, иқтисодий ривожланиш, иқтисодий ўсиш, драйвер, оилавий тадбиркорлик.

Rakhmatullaev Behzod Rakhmatullaevich,
Independent researcher of
the Samarkand Institute of Economics and Service

PRIORITY ISSUES OF DEVELOPMENT OF THE SERVICE SECTOR

Abstract. The priority directions of the development of the service sector are revealed in this article on the example of transport and tourist services.

Keywords: Transformation, service sector, economic development, economic growth, driving force, family entrepreneurship.

Рахматуллаев Беҳзод Рахматуллаевич,
Независимый исследователь
Самаркандского института экономики и сервиса

ПРИОРИТЕТНЫЕ ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ УСЛУГ

Аннотация. Приоритетные направления развития сферы услуг раскрываются в данной статье на примере транспортных и туристических услуг.

Ключевые слова: Трансформация, сектор услуг, экономическое развитие, экономический рост, движущая сила, семейное предпринимательство.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I6/SY2023N14>

Кириш. Маълумки, мамлакатимиз ижтимоий ва иқтисодий сиёсатида хизматлар соҳасини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январда ПФ-60-сонли “2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги Фармони билан тасдиқланган 2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт

стратегиясининг учинчи “Миллий иқтисодиётни жадал ривожлантириш ва юқори ўсиш суръатларини таъминлаш” устувор йўналишида 29 - “Тадбиркорлик фаолиятини ташкил қилиш ва доимий даромад манбаларини шакллантириш учун шароитлар яратиш, хусусий секторнинг Ялпи ички маҳсулотдаги улушини 80 фоизга ва экспортдаги улушини 60 фоизга етказиш” ва 34-“Худудларнинг муҳандислик-коммуникация ва ижтимоий инфратузилма тизимини ҳамда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳаларини ривожлантириш” мақсадлари белгиланди[1].

Бугунги кунда республикада хизмат кўрсатиш корхоналарини барқарор ривожланиши, уларнинг хўжалик фаолияти самарадорлигини оширишнинг муҳим омили ҳисобланган хизмат кўрсатиш интенсивлигини таъминлашга алоҳида аҳамият қаратилмоқда. « ... кичик бизнес – бу маҳаллага, туманга янги муҳит олиб кирадиган, одамларимизга шижоат берадиган катта кучдир.

Иқтисодиёти жадал ривожланаётган кўплаб давлатларда иш ўринларининг 70-80 фоизи шу соҳа вакиллари томонидан яратилмоқда. Барча нуфузли компаниялар тарихи ҳам айнан кичик ва ўрта бизнесдан бошланган.

Сўнгги йилларда мамлакатимизда микро-бизнес ва оилавий тадбиркорликни ривожлантириш бўйича катта амалий ишлар қилинди. Дастурлар орқали микро-бизнесни молиявий қўллаб-қувватлашга ҳар йили 1 миллиард доллардан зиёд маблағ йўналтиряпмиз. Натижада бугун ҳар бир маҳаллада камида 40-50 нафар янги тадбиркор пайдо бўлиб, минглаб доимий иш ўринлари яратилмоқда. Лекин кичик бизнесни манзилли қўллаб-қувватлаш, уларга зарур шарт-шароитлар яратиш борасида бундай муҳит ҳали тўлиқ шаклланиб улгурмади, десак, адолатдан бўлади»¹. Бу вазибаларни ҳал этишда хизмат кўрсатиш корхоналарининг ресурс салоҳиятини ошириш омилларини аниқлаш, хизмат кўрсатиш жараёнларини бошқаришнинг самарали усулларини жорий этиш, хизмат кўрсатиш сифати ва рақобатбардошлигига эришиш, корхоналар фаолиятини ташкил этишнинг ижтимоий-иқтисодий механизмини такомиллаштириш каби йўналишларда илмий-тадқиқотларни чуқурлаштириш долзарб ҳисобланади.

Мавзуга оид адабиётлар шарҳи. Хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш орқали оила фаровонлигини таъминлашнинг фундаментал масалаларига АҚШ ва Европа иқтисодчи олимларидан R. C. Anderson, D. M. Reeb, G. A. Tanewski, D. Prajogo, A. Sohal, T. Beehr ва бошқа олимларнинг тадқиқотлари бағишланган. Россиялик олимлардан Н.М.Бархатова, А. Волков, С. О. Календжян, Е.В.Корчагина, В.А. Королев ва А.Черницкийлар оила фаровонлигининг ижтимоий-иқтисодий моҳияти, типлари, таснифланиши ва назарий концептуал асослари ҳамда уни ривожлантириш масалаларини ўз ишларида тадқиқ этганлар.

Ушбу муаммоларни ўрганишга ўзбекистонлик олимлардан Б.А.Адукаримов [3], М.Қ. Пардаев [6,7], Ш.О.Қувондиқов [4], Д.Р.Зайналов [12], Н.Тўхлиев [9] ва бошқаларнинг илмий ишлари бағишланган.

Ф.Котлер хизматни бир томоннинг бошқасига тақдим этиши мумкин бўлган ва асосан номоддий кўринишда бўлган ҳар қандай тадбирлар ёки фойда сифатида тушунтиради [13].

¹ Тадбиркорлик ривожини янада юксак босқичга кўтариш – устувор вазифамиздир. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2023 йил 18 августдаги мамлакатимиз тадбиркорлари билан очик мулоқот шаклида ўтказилган учрашувдаги нутқи.<https://president.uz/uz/lists/view/6561>

Хизматлар иқтисодий фаолият сифатида таърифланиши мумкин. Хизмат бу ҳатти-ҳаракатлар, ишлар ёки ишларни бажариш бўлиб, улар номоддийдир [11]. Хизмат – бу турли тақдим этадиган номоддий активлари ёрдамида шахсий ҳаётимизнинг қийматини оширадиган корхоналарнинг маҳсулотидир [12].

В.А.Яковлев томонидан берилган «хизмат» тушунчасига оид яна бир қизиқарли фикрни келтириб ўтаемиз, унга кўра, у ушбу тушунчанинг икки томонининг диалектик бирлигини таъкидлайди: хизматлар меҳнат жараёни сифатида, меҳнат шаклларида бири сифатида (бу борада бу истеъмол қиймати эмас) ва аниқ меҳнат натижаси сифатидаги хизматлар, унинг самарали натижаси, бунда эса у истеъмол қийматига эга [14].

М.М.Мухамедовнинг фикрича, «Хизмат» тушунчасининг мантиқий мазмун-моҳияти шундаки, у инсон фаолияти маҳсули сифатида меҳнатнинг бошқа турларидан ўзида алоҳида бир муҳим хусусиятни мужассамлаштирганлиги билан ажралиб туради. Хизматлар – кишилар ўртасидаги бевосита, тўғридан-тўғри, яъни моддий шаклдаги воситаларсиз ўзаро фаолият – неъмат, ишлаб чиқариш, истеъмол муносабатларини ифодалайди [5].

Тадқиқот методологияси. Ушбу мақолада қиёсий таҳлил ҳамда индукция ва дедукция баҳолаш усулларида фойдаланилди. Қиёсий усулдан фойдаланилиб, статистик маълумотлар асосида уларни таҳлиллари амалга оширилиб илмий хулосалар берилди.

Таҳлил ва натижалар. Худудларнинг ўзига хос хусусиятларидан келиб чиқиб, алоҳида ёндашувлар асосида хизматлар соҳасини ривожлантириш, тадбиркорлик субъектларини молиявий ресурслар ва инфратузилма билан таъминлаш ҳамда уларга қулай солиқ режимини жорий этиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 27 январдаги ПҚ-104-сонли “Хизматлар соҳасини ривожлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори [2] қарори қабул қилинди. Мазкур қарор билан, «Янги Ўзбекистон» массивларида хизмат кўрсатиш объектларини ташкил этишнинг мақсадли кўрсаткичлари тасдиқланиб, Самарқанд вилоятининг Булунғур ва Ургут тумани маҳаллаларида 121 та хизмат кўрсатиш объектлари ташкил этилиши белгиланди. Шунингдек, вилоятда Самарқанд шаҳрида 5 та, Самарқанд туманида 1 та, Ургут туманида 1 та жами 10,3 гектар майдонга 7 та йирик савдо комплекслари ва ҳудудий савдо-логистика марказлари ташкил этилиши назарда тутилиб, фойдаланишга топширилмоқда.

Шуни таъкидлаш керакки, хизмат кўрсатиш соҳаси тармоқларининг ривожланишининг саноат ишлаб чиқаришига нисбатан ўзига хос жиҳати, саноат корхоналарида меҳнат унумдорлиги мунтазам ўсиш тенденциясига эга бўлса, хизмат кўрсатишда эса унинг баъзи тармоқларида вақт ўтиб бориши билан меҳнат унумдорлиги ҳам пасайиш тенденциясига эга бўлади.

Шунинг учун ҳозирги инновацион ривожланиш шароитида хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш, бир томондан, бандлик даражасини оширишни таъминласа, иккинчи томондан, меҳнат салоҳиятини ошириш имконини беради. Хизматлар соҳасининг ривожланиши ва иқтисодийнинг трансформациялашуви аҳоли бандлиги даражасини ошириш ва ишга жойлашиш ҳамда меҳнат ресурсларидан самарали фойдаланишда мослашувчанликнинг шаклланишини зарурат этмоқда.

1-жадвал

Самарқанд вилояти ялпи ҳудудий маҳсулотининг
иқтисодий фаолият турлари бўйича таркиби¹

Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	2017 й.	2018 й.	2019 й.	2020 й.	2021 й.	2022 й.
ЯҲМ	млрд.сўм	27039,0	32863,7	39050,5	43834,7	52893,6	62440,3
	Ўтган йилга нисбатан, %	101,5	100,7	105,6	102,4	108,5	105,8
Ялпи қўшилган қиймат	млрд.сўм	26645,5	32289,7	37936,3	42478,3	51784,4	60866,2
	Ўтган йилга нисбатан, %	101,5	100,6	105,5	101,6	108,5	105,7
Маҳсулотларга соф солиқлар	млрд.сўм	393,5	574,0	1114,2	908,3	1109,2	1574,1
	Ўтган йилга нисбатан, %	102,9	109,0	108,4	107,8	108,8	109,7
Саноат маҳсулоти (қурилишни қўшган ҳолда)	млрд.сўм	4382,9	6264,2	7284,1	8779,7	10523,1	13474,5
	Ўтган йилга нисбатан, %	100,2	114,1	110,5	107,1	112,9	109,3
Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари	млрд.сўм	13213,9	15350,5	16925,5	19346,3	22672,3	24652,2
	Ўтган йилга нисбатан, %	100,5	94,4	103,0	102,7	103,3	103,6
Жами хизматлар, шундан:	млрд.сўм	9048,7	10675,0	13726,7	14352,3	18589,0	22739,5
	Ўтган йилга нисбатан, %	103,6	103,2	106,2	97,3	112,6	106,3
Савдо, яшаш ва овқатланиш бўйича хизматлар	млрд.сўм	1641,5	1980,1	2430,5	2720,2	3350,6	4190,8
	Ўтган йилга нисбатан, %	102,7	103,1	106,8	100,3	112,1	111,0
Ташиш ва сақлаш, ахборот ва алоқа хизматлари	млрд.сўм	1916,7	2106,4	2348,7	2504,2	3299,6	3876,6
	Ўтган йилга нисбатан, %	105,5	106,0	104,5	98,2	122,8	110,9
Бошқа хизматлар	млрд.сўм	5490,5	6588,5	8947,5	9127,9	11938,8	14672,1
	Ўтган йилга нисбатан, %	103,3	102,2	106,6	96,2	110,0	103,7

Самарқанд вилоятининг асосий иқтисодий кўрсаткичлари таҳлиliga назар солсак, ялпи ҳудудий маҳсулот ҳажми 2022 йилда ўтган йилга нисбатан 105,8 %га ўсган бўлса, ушбу кўрсаткич 2021 йилда ўтган даврга нисбатан 108,5 % бўлган. Ҳудудда ялпи қўшилган қиймат ҳажми ўтган йилга нисбатан 2022 йилда мос равишда 105,5 % ва 2021 йилда 108,5 %га ошган. Саноат маҳсулоти (қурилишни қўшган ҳолда) ҳажми 2017 йилда ўтган йилга нисбатан 100,2 %, бу кўрсаткич 2022 йилда 109,3 %га ошган. Хизмат кўрсатиш ҳажми эса ушбу даврларда 2017 йил – 103,6 %, 2022 йил – 106,3 %га ошган.

¹ Манба: Самарқанд вилояти Давлат статистика бошқармаси маълумотлари асосида ҳисобланган.

Шунингдек, саноат ва қишлоқ хўжалигининг ўсиш суръатларида барқарорлик таъминланган. Айниқса, 2020 йилда жаҳонда юз берган коронавирус пандемияси оқибатлар хизматлар соҳаси, хусусан туризм тармоғига жиддий равишда салбий таъсир кўрсатди. Хусусан, савдо, яшаш ва овқатланиш бўйича хизматлар ҳажми 2020 йилда 2019 йилга нисбатан 97,3 %га бажарилган. Ушбу тармоқларда пасайиш тенденциясининг кузатилиши пандемия оқибатларини юмшатиш мақсадида қатъий чекловларнинг ўрнатилиши ҳамда одамлар ва корхоналар фаолиятини тўхтатиши натижасида савдо, яшаш ва овқатланиш бўйича хизматлар кўрсатиш имкониятлари пасайди. Шунингдек, пандемия шароитида рақамли технологияларга асосланган фаолиятнинг кенгайиб бориши ташиш ва сақлаш, ахборот ва алоқа хизматлари ҳажмини (2020 йилда 98,2 %) пасайишига олиб келган. Бироқ, 2020 йилда ҳам саноат ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари унда яратилган ялпи маҳсулот ҳажми ошиб борган (1-жадвал).

Хизмат кўрсатиш соҳаси тенденцияларини ўрганишда транспорт хизматлари мисолида кўриб чиқамиз. Мамлакатимизда транспорт хизматларини ўсиш истиқболлари аввало, саноатни транспорт воситалари, шу жумладан енгил машиналар, оғир юк машиналари, темир йўл ҳаракатланувчи таркиби, контейнер терминаллари билан техник жиҳозлаш билан боғлиқ бўлса, иккинчидан, транспорт тарифлари, уларнинг кўпайиши ички транспорт транспортининг логистика хизматлари билан уйғунлашувига олиб келиши мумкин. Шунингдек, мамлакатимизда вилоятлараро ва мамлакатлараро йўналишларда кўплаб транспорт турларидан фойдаланиш асосида транзит йўлакларини яратиш ҳисобланади. Шуни таъкидлаш керакки, ушбу истиқболли йўналишларни амалга ошириш, бошқа йирик мамлакатларда бўлгани каби, хўжалик юритувчи субъектлар ва давлат томонидан катта инвестициялар ва молиявий харажатлар келиб чиққан тақдирдагина мумкин бўлади. Бундан ташқари, маҳаллий ишлаб чиқарувчиларнинг транспорт хизматлари соҳасида муаммоларнинг келтириб чиқарган асосий сабаблардан бири бу транспорт воситаларининг ҳаракатланишидаги йўл инфратузилмаси билан боғлиқлигидир. Бу эса транспорт хизматларидан фойдаланиш самарадорлигини оширишда фаолиятни рақамлаштиришни ҳам тақозо қилади. Бундан ташқари, транспорт соҳасида ушбу фаолиятни давлат томонидан тартибга солиш механизмини ҳам такомиллаштиришга эҳтиёж сезади. Масалан, бир қатор ҳудудлараро йўл инфратузилмасини яхшилаш, транспорт ва экспедиторлик фаолияти, аралаш транспорт, транзит транспорт ва бошқа жараёнлар билан боғлиқ чора-тадбирларни ишлаб чиқиш муҳим аҳамият касб этмоқда.

Хизмат кўрсатиш соҳасида туризм хизматларининг ўрни ҳам катта ҳисобланади. Чунки, туризм хизматларининг кўрсатилиши нафақат, туризм ҳажмининг ошишига, балки хизматлар соҳасининг бошқа турларидан ҳам фойдаланилади. Масалан кириш ва ички туризм ҳақида тўхталиб ўтадиган бўлсак, сўнгги йилларда чет эллик ва Ўзбекистонлик сайёҳлар сони кескин ошди, аммо мамлакатимизда туризм бизнесини ривожлантириш истиқболлари асосан мамлакатимиз фуқароларининг фаровонлигининг ўсиши (чет элга саёҳат) ва маҳаллий туризм саноатининг моддий базасининг ривожланиши билан белгиланади, бу ҳам моддий инфратузилмага катта сармоя киритишни талаб қилади. Ўзбекистон Республикасидан туристик хизматларни экспорт қилиш (чет эллик сайёҳларни жалб қилиш) хизматлар экспортини

ривожлантиришнинг истиқболли йўналиши бўлиб, келажакда сезиларли барқарор даромад олиш манбаларини яратишга хизмат қилади. Шунга қарамай, ушбу йўналишнинг ривожланиши мамлакатдаги умумий иқтисодий вазиятнинг барқарорлиги транспорт, алоқа ва меҳмонхона хўжаликлари иқтисодиётининг ривожланиши билан боғлиқдир. Хорижий давлатларнинг тажрибаси шуни кўрсатадики, сайёҳлик хизматлари экспорти, айниқса саноат инфратузилмаси мавжуд бўлмаган жойларда кўплаб иш ўринларини таъминлайди.

Хулоса ва таклифлар. Хизмат кўрсатиш соҳасининг динамик ўсишига ёрдам берадиган асосий омил сифатида унинг кўлами ва ҳозирги йўналиши илмий, техник ва технологик тараққиёт ҳисобланади. Илмий техник тараққиёт натижалари туфайли интернет ва электрон почта хизматлари, кабель телевидениеси ва сунъий йўлдош алоқаларидан фойдаланиш имконияти пайдо бўлди. Бундан ташқари, янги турдаги хизматлар ва хизмат кўрсатиш фаолияти махсус кичик тармоқларга, масалан, электрон тижорат, уяли алоқа ва бошқаларга ажратилган. Бу ўз навбатида қўшимча меҳнат ва капитал оқимини таъминлади. Янги технологиялар мижозларга хизмат кўрсатиш билан шуғулланадиган ташкилотларда бизнес юритиш усулларини тубдан ўзгартирмоқда. Бундай кучли импульслардан бири ҳозирги вақтда компьютер технологиялари ва телекоммуникацияларнинг интеграцияси ҳисобланади.

Технологик тараққиёт бошқа кўплаб хизмат турларига ҳаво транспортдан тортиб то чакана савдога таъсир қилади. Янги ёки такомиллаштирилган хизмат кўрсатиш тизимларининг авлоди тўловларни амалга ошириш, буюртмаларни қабул қилиш каби операцияларни сезиларли даражада ўзгартиришга, шунингдек монотон ишларни машиналар билан алмаштиришга ва ўз-ўзига хизмат кўрсатиш тизимларини ишга тушириш орқали истеъмолчиларни ташкилот фаолиятига кўпроқ жалб қилишга имкон беради. Масалан, банкоматларни жорий этиш орқали банк операцияларини автоматлаштириш хизмат олувчиларга ходимлардан фойдаланиш деярли имконсиз бўлган жойларда кеча-ю кундуз хизмат кўрсатишга имкон беради. Тўлов воситаси сифатида аста-секин қоғоз пулларни алмаштирадиган кредит карталаридан фойдаланиш мижозларга тўғридан-тўғри савдо марказларида ва тегишли электрон терминаллар билан жиҳозланган бошқа харид қилиш жойларида тўловларни амалга ошириш имконини беради. Хизматлар учун тўсиқларни бартараф этиш ёки камайтириш орқали ахборот-коммуникация технологиялари хизматлар, шу жумладан хорижий хизматлар учун янги имкониятлар ва янги бозорларни пайдо бўлишига сабаб бўлади. Бундан ташқари, сифат кўрсаткичлари сезиларли даражада яхшиланади: истеъмолчилар Реал вақт режимда жуда кўп маълумот ва юқори даражадаги хизматлардан фойдаланиш имкониятига эга бўладилар, бошқача айтганда, харажатлар бирлиги учун юқори фойда олишади. Шу нуқтаи назардан, хизматларни тақдим қилиш ва уларни кўрсатиш жараёнида сифатни таъминлаш ҳамда тенденцияларни ўрганиб таҳлиллар асосида хулосаларга келиш муҳимдир. Шунингдек иқтисодиётнинг трансформациялашуви шароитида ушбу хизматлар рақамли технологиялар воситасида доимий такомиллашади ва ривожланиб боради.

Адабиётлар/Литература/Reference:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январда ПФ-60-сонли “2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги Фармони.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 27 январдаги ПҚ-104-сонли “Хизматлар соҳасини ривожлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Қарори.
3. Адукаримов Б.А. Ички савдо иқтисодиёти. Дарслик, II қисм Т.: «Фан ва технология». 2008.
4. Қувондиқов Ш.О. Хизмат соҳасида оилавий тадбиркорликни ривожлантириш муаммолари. Иқтисод фанлари номзоди. Дис. автореферати. Самарқанд: СамИСИ, 2008.- 23 б.
5. Мухаммедов М.М. ва бошқалар. Хизмат кўрсатиш соҳаси ва туризмни ривожлантиришнинг назарий асослари (монография). – Самарқанд: Zarafshon, 2017. – 300 б., 46-б.
6. Пардаев М.Қ., Исроилов Ж.И., Гаппаров А.Қ. Хизмат кўрсатиш соҳасида иқтисодий таҳлилни такомиллаштириш муаммолари. Рисола. Самарқанд. “Зарафшон”, 2009. - 66 б.- 4,1 б.т.
7. Пардаев М.Қ., Мирзаев Қ.Ж. Пардаев О.М. Хизматлар соҳаси иқтисодиёти. Ўқув қўлланма. - Т.: “Иқтисод-молия”, 2014. - 384 б.
8. Тўхлиев Н., Ўзбекистон иқтисодиёти. - Т.: Ўқитувчи, 1994 ва 1998.
9. Файзиев Э.С. Сервис соҳасининг иқтисодиётдаги ўрни. Рисола. Т.: ‘Fan va texnoloqiya’, 2007. – 16 б.-1,0 б.т.
10. Зайналов Д.Р. Услуги и сервис как экономическая категория. // “Сервис” журналы. Самарқанд: 2009, 1-сон. – 70-77 бетлар. – 0,6 б.т.
11. К.Хаксевер, Б.Рендер, Р.Рассел, Р.Мердик Управление и организация в сфере услуг, 2-е изд. / Пер. с англ. Под ред. В. В. Кулибановой. - СПб: Питер, 2002. - 752 с : ил. - (Серия «Теория и практика менеджмента»).
12. К.Хаксевер, Б.Рендер, Р.Рассел, Р.Мердик Управление и организация в сфере услуг, 2-е изд. / Пер. с англ. Под ред. В. В. Кулибановой. - СПб: Питер, 2002. – С 256: ил. - (Серия «Теория и практика менеджмента»).
13. Котлер Ф. Основы маркетинга. М.: Прогресс, 1991. С. 638.
14. Яковлев В.А. Карьера менеджера: пер. с англ. М.: Прогресс, 1990. – С. 16.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/6 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).